

УДК 546.46:546.112:546.73:546.657:546.663

СИНТЕЗ ТА ГІДРУВАННЯ СПЛАВІВ $R_4Mg_3Co_2$ ($R = Nd$ та Tb)

В. Штендер¹, В. Поль-Бонкур², Р. Денис³, І. Завалій¹

¹Фізико-механічний інститут імені Г. В. Карпенка НАН України,
вул. Наукова 5, 79601 Львів, Україна

²Інститут хімії матеріалів, НЦНД,
вул. Г.-Дюнант 2-8, 94320 Тьє, Франція

³Інститут енергетичних технологій, №-2027 Келлер, Норвегія
e-mail:vitalik.shtender@gmail.com

Методом порошкової металургії синтезовано сплави $Nd_4Mg_3Co_2$ та $Tb_4Mg_3Co_2$. Рентгенофазовий аналіз сплавів засвідчив, що їхньою основною фазовою складовою є тернарна сполука зі структурою типу $Nd_4Co_2Mg_3$. За кімнатної температури та тиску 1 МПа сплави на основі неодиму поглинають 2 мас. % водню. Гідрування приводить до аморфізації/диспропорціонування інтерметаліду $Nd_4Mg_3Co_2$. Десорбція водню з аморфного гідриду відбувається за підвищених температур в умовах динамічного вакууму з піками виділення водню при 250 та 342 °С і не приводить до зворотного утворення сполуки $Nd_4Mg_3Co_2$. Сполука $Tb_4Mg_3Co_2$ утворює нестійкий гідрид.

Ключові слова: водень, сполуки магнію, сполуки рідкісноземельних металів, гідриди.

Останніми роками особливий інтерес в якості воденьакумулюючих матеріалів викликають нові Mg-вмісні сплави та інтерметалічні сполуки, які здатні оборотно поглинати водень за звичайних умов. Зокрема, в останнє десятиліття простежено суттєве зростання інтересу до сплавів систем $R-Mg-Ni$ та їхніх гідридів [1–6]. У цих системах утворюються так звані “гібридні” інтерметалічні сполуки $R_{1-x}Mg_xT_y$, ($R =$ рідкісноземельні метали, $T = d$ -перехідні метали; $x = 0-0,67$; $y = 3-4$), структура яких складається з шарів типу $CaCu_5$ та $MgZn_2$, укладених вздовж кристалографічного напрямку $[0\ 0\ 1]$. Такі сполуки використовують як негативні електроди в Ni-MG акумуляторах нового покоління [7–11]. Електрохімічна розрядна ємність таких електродів досягає 410 мАгод/г [1], що на 25 % вище, ніж ємність електродних матеріалів на основі $LaNi_5$.

Ми розпочали дослідження сплавів систем $R-Mg-Co$ та їхніх гідридів і з’ясували, що Co-вмісні сполуки часто мають вищу воденьсорбційну ємність порівняно з Ni-вмісними сполуками [12, 13]. Стосовно обраних нами об’єктів дослідження слід відмітити, що сполуки зі структурою типу $Nd_4Co_2Mg_3$ виявлені лише в системах з кобальтом і лише для певних R : Pr, Nd, Sm, Gd, Tb, Dy [14, 15]. Продовжуючи системні дослідження воденьсорбційних властивостей сплавів та сполук систем $R-Mg-Co$, ми вивчали наводнювання сплавів $R_4Mg_3Co_2$ (де $R = Nd, Tb$), основними фазовими складовими яких були відповідні інтерметалічні сполуки.

Сплави синтезували за такою методикою. Як вихідні матеріали використовували сплави-прекурсори та порошок Mg (Alfa Aesar, 325 mesh, 99,8 %). Сплави $R_4\text{Co}_2$ готували електродуговим плавленням чистих металів (чистота $\geq 99,9\%$) у атмосфері очищеного аргону. Їх подрібнювали і змішували з порошком магнію в потрібній пропорції і спресовували в таблетки. Після того зразки відпалювали в атмосфері аргону в танталовому контейнері, поміщеному в герметичний автоклав з нержавіючої сталі. Зразок, який в таблиці позначений номером 1, витримували до 10 год за температури 500°C , а потім нагрівали та охолоджували за схемою $500 \rightarrow 800 \rightarrow 500^\circ\text{C}$ і витримували за кінцевої температури протягом десяти днів. З метою збільшення вмісту основної фази відпал проводили також в іншому температурному режимі. Зразки під номером 2 нагрівали й охолоджували в інтервалі $450 \rightarrow 600 \rightarrow 450^\circ\text{C}$ і витримували за кінцевої температури до 15 днів. Після відпалу зразки загартовували в холодній воді. Фазовий аналіз сплавів проводили за порошковими рентгенівськими дифракційними даними (дифрактометр Brucker D8, Cu-K α -випромінювання). Структурні параметри сполук отримали уточненням дифракційних даних методом Рітвельда з використанням програмного пакета Fullprof [16] та GSAS [17].

Результати рентгенофазового аналізу (РФА) сплавів $R_4\text{Mg}_3\text{Co}_2$ наведені у таблиці. У всіх випадках основною складовою сплавів ($>77\%$) є інтерметалічна фаза з моноклінною структурою типу $\text{Nd}_4\text{Co}_2\text{Mg}_3$ (просторова група $P12/m1$). Експериментальна та розрахована дифрактограми зразка $\text{Nd}_4\text{Mg}_3\text{Co}_2$ показані на рис. 1. Уточнені нами параметри елементарних комірок добре узгоджуються з літературними даними [14]. Зазначимо, що в попередніх дослідженнях [14, 15] сполуки $R_4\text{Mg}_3\text{Co}_2$ готували за іншою методикою. Вихідні метали запаювали в танталові контейнери в атмосфері аргону і сплавили в індукційній печі протягом 2 хв при $1\,000^\circ\text{C}$, потім відпалювали 2 год при 650°C та повільно охолоджували до кімнатної температури. Структуру досліджували методом монокристалу.

Фазово-структурні характеристики сплавів $R_4\text{Mg}_3\text{Co}_2$ ($R = \text{Nd}, \text{Tb}$) та їхніх гідридів

Зразок	Фазовий склад	Параметри комірки $R_4\text{Mg}_3\text{Co}_2$	Кількість поглинутого водню, мас. %
$\text{Nd}_4\text{Mg}_3\text{Co}_2$ -1	$\text{Nd}_4\text{Mg}_3\text{Co}_2$ (81%), Nd_4MgCo (14%), NdCo_2 (5%)	$a = 7,6523(9)\text{\AA}$ $b = 3,8102(4)\text{\AA}$ $c = 8,3349(10)\text{\AA}$ $\beta = 109,792(7)^\circ$ $V = 228,67(6)\text{\AA}^3$	2,06
$\text{Nd}_4\text{Mg}_3\text{Co}_2$ -2	$\text{Nd}_4\text{Mg}_3\text{Co}_2$ (89%), NdMg_3 (10%), Nd_2O_3 (1%)	$a = 7,6655(13)\text{\AA}$ $b = 3,8024(6)\text{\AA}$ $c = 8,3410(13)\text{\AA}$ $\beta = 109,833(9)^\circ$ $V = 228,69(7)\text{\AA}^3$	2,07
$\text{Tb}_4\text{Mg}_3\text{Co}_2$ -2	$\text{Tb}_4\text{Mg}_3\text{Co}_2$ (77%), TbMg (10%), TbMg_2 (6%), TbMg_3 (7%)	$a = 7,5034(4)\text{\AA}$ $b = 3,7253(2)\text{\AA}$ $c = 8,1913(5)\text{\AA}$ $\beta = 109,587(2)^\circ$ $V = 215,72(3)\text{\AA}^3$	0,53

Гідрування зразків проводили в установці типу Сівертса за кімнатної температури (25 °С) і тиску водню 1 МПа. Зразки попередньо активували нагріванням до 200 °С у динамічному вакуумі. Сплави з неодимом відразу після подачі водню активно поглинали водень до максимальної ємності 2,1 мас. % (що відповідає ~16 ат. Н/Nd₄Mg₃Co₂). Рентгенофазовий аналіз сплавів після гідрування засвідчив часткову аморфізацію сполуки Nd₄Mg₃Co₂. Профілі дифрактограм вихідного і гідрованого сплаву зображені на рис. 2.

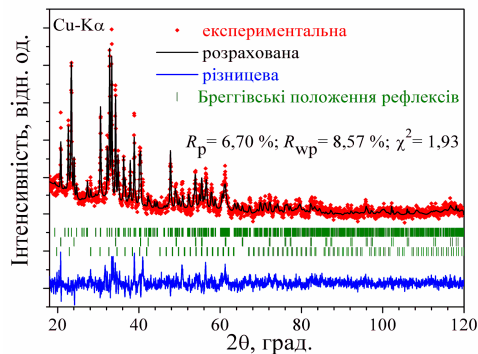

Рис. 1. Уточнена дифрактограма вихідного зразка Nd₄Mg₃Co₂-2.

Показано бреггівські піки складових фаз (згори до низу): Nd₄Mg₃Co₂ (89 %), NdMg₃ (10 %) та Nd₂O₃ (1 %).

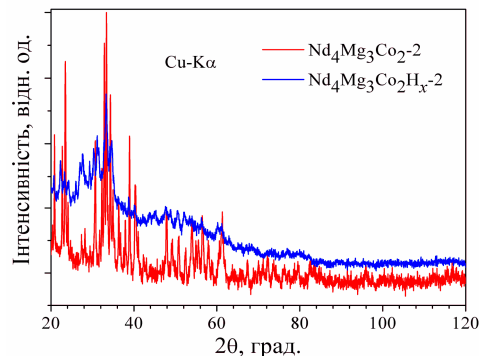

Рис. 2. Порівняння дифрактограм вихідного (лінія внизу) і гідрованого (лінія вгорі) зразка Nd₄Mg₃Co₂-2.

Прогідровані неодимові сплави досліджували методами диференціальної скануючої калориметрії (ДСК) та термогравіметричного аналізу (ТГА), нагріваючи зразок у потоці аргону зі швидкістю 10 °С/хв. Крива ДСК (рис. 3) експерименту свідчить про складність теплових процесів, які відбуваються під час нагрівання частково аморфного гідриду сплаву Nd₄Mg₃Co₂. Згідно з ТГА, основна кількість водню виділяється до 400 °С (крива 2). РФА зразка після нагрівання до 900 °С засвідчив утворення кристалічних фаз NdH₂, NdMg₃ та Nd₂O₃. Причому наявність NdH₂ узгоджується з даними ТГА, які показали часткове виділення водню (лише 1,18 мас. % із 2,07 мас. % наявних). Тому для повної десорбції водню проведено додатковий ДСК/ТГА експеримент з нагріванням до 1000 °С. Після цього на дифрактограмі ідентифіковано лише фазу Nd₃Co. Відсутність магнію або кобальту після ДСК/ТГА експерименту можна пояснити їхньою аморфізацією.

Виділення водню зі зразка також досліджували за допомогою термодесорбційної спектроскопії в динамічному вакуумі з гідриду сплаву Nd₄Mg₃Co₂-2. З рис. 4 бачимо, що основна кількість водню виділяється за температур 250 та 342 °С. За результатами рентгенофазового аналізу на дифрактограмі ідентифіковано NdH₂, Nd₂O₃ та MgO (рис. 5).

Якщо порівняти експерименти ДСК/ТГА та ТДС, то можна виділити температурну область 200–350 °С, яка є подібною для двох експериментів. Піки виділення водню в цій області збігаються з піками розкладу тригідриду неодиму

($\text{NdH}_3 \rightarrow \text{NdH}_2$) [18] та десорбції водню з гідриду магнію MgH_2 [19]. Отже, дані термодесорбційних експериментів (ДСК/ТГА та ТДС) та РФА свідчать про індуковане воднем диспропорціонування (гідрогеноліз) інтерметаліду $\text{Nd}_4\text{Mg}_3\text{Co}_2$. Реакція диспропорціонування може відбуватися в процесі гідрування з утворенням аморфних продуктів за такою схемою:

Не виключено також, що в разі наводнювання утворюється гідрид $\text{Nd}_4\text{Mg}_3\text{Co}_2\text{H}_{12}$ з низьким ступенем кристалічності, який диспропорціонує під час нагрівання в процесі термодесорбції.

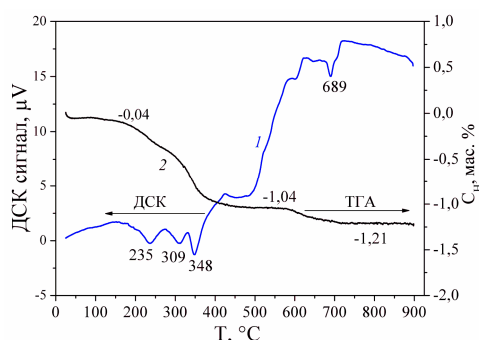

Рис. 3. ДСК (1) та ТГА (2) криві для $\text{Nd}_4\text{Mg}_3\text{Co}_2\text{H}_x-2$ (нагрів $10^\circ\text{C}/\text{хв}$).

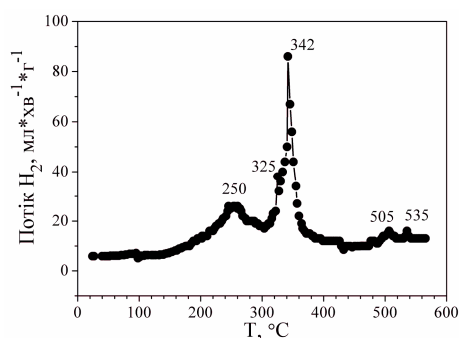

Рис. 4. Спектр термодесорбції водню з гідриду $\text{Nd}_4\text{Mg}_3\text{Co}_2\text{H}_x-2$ (нагрів $2^\circ\text{C}/\text{хв}$).

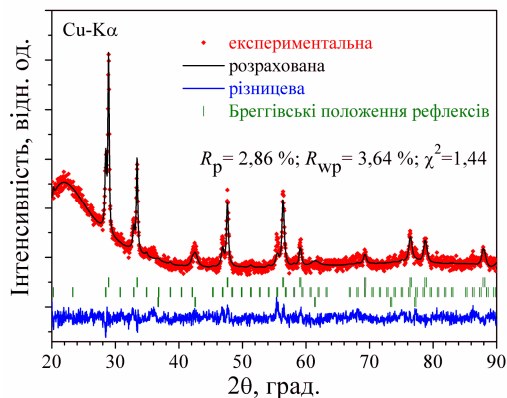

Рис. 5. Уточнена дифрактограма зразка $\text{Nd}_4\text{Mg}_3\text{Co}_2-2$ після ТДС. Показано брегівські піки складових фаз (зверху вниз): NdH_2 , Nd_2O_3 , MgO .

Зразок, де основною фазою є сполука $\text{Tb}_4\text{Mg}_3\text{Co}_2$, також поглинає водень. Однак за умов експерименту (25°C та тиску водню 1 МПа) він поглинає лише $0,5$ мас. % водню. Утворений гідрид є нестійким і розкладається на повітрі зі зворотним утворенням $\text{Tb}_4\text{Mg}_3\text{Co}_2$. Для повного насичення такого зразка потрібно використовувати значно вищі тиски наводнення, а як альтернативний метод дослідження – *in situ* дифракційний експеримент.

Отже, сплави систем $R\text{-Mg-Co}$, де основною фазою є $R_4\text{Mg}_3\text{Co}_2$, поглинали водень за нормальних умов. Ємність сплавів $\text{Nd}_4\text{Mg}_3\text{Co}_2$ становила ~ 2 мас. % H_2 . У ході вивчення термостабільності цих гідридів спостерігали, що основна кількість водню виділялася до 400°C . У цьому разі процесі термодесорбції відбувалося диспропорціонування інтерметаліду $\text{Nd}_4\text{Mg}_3\text{Co}_2$. Заплановано подальші дослідження з модифікування таких ІМС для стабілізації їхніх гідридів.

Роботу виконано в рамках проекту наукових обмінів НАНУ-ІЦНД (№ EDC25215) та за підтримки стипендіальної програми уряду Франції для короткотермінових науково-дослідних візитів.

1. *Hu W. K., Denys R. V., Nwakwuo C. C. et al.* Annealing effect on phase composition and electrochemical properties of the Co-free La_2MgNi_9 anode for Ni-metal hydride batteries // *Electrochem. Acta*. 2013. Vol. 96. P. 27–33.
2. *Iwase K., Terashita N., Mori K. et al.* Crystal structure and cyclic properties of hydrogen absorption-desorption in Pr_2MgNi_9 // *Inter. J. Hydrogen Energy* 2012. Vol. 37. P. 18095–18100.
3. *Tuncel S., Roquefère J.G., Stan C. et al.* Rare earth metal rich magnesium compounds RE_4NiMg ($\text{RE} = \text{Y}, \text{Pr-Nd}, \text{Sm}, \text{Gd-Tm}, \text{Lu}$) – Synthesis, structure, and hydrogenation behavior // *J. Solid State Chem.* 2009. Vol. 182. P. 229–235.
4. *Couillaud S., Linsinger S., Duée C. et al.* Hydrogenation behavior of the solid solutions $\text{RE}_4\text{NiMg}_{1-x}\text{Al}_x$ and $\text{RE}_{4-y}\text{NiMg}_{1+y}$ with $\text{RE} = \text{Gd}$ and Y // *Intermetallics* 2010. Vol. 18. P. 1115–1121.
5. *Hanada N., Orimo S., Fujii H.* Hydriding properties of ordered-/disordered- Mg-based ternary Laves phase structures // *J. Alloys Compd.* 2003. Vol. 356–357. P. 429–432.
6. *Guénée L., Favre-Nicolin V., Yvon K.* Synthesis, crystal structure and hydrogenation properties of the ternary compounds LaNi_4Mg and NdNi_4Mg // *J. Alloys Compd.* 2003. Vol. 348. P. 129–137.
7. *Kohno T., Yoshida H., Kawashima F. et al.* Hydrogen storage properties of new ternary system alloys: La_2MgNi_9 , $\text{La}_5\text{Mg}_2\text{Ni}_{23}$, $\text{La}_3\text{MgNi}_{14}$ // *J. Alloys Compd.* 2000. Vol. 311. P. L5–L7.
8. *Chen J., Kuriyama N., Takeshita H.T. et al.* Hydrogen storage alloys with PuNi_3 -type structure as metal hydride electrodes // *Electrochem. Solid-State Lett.* 2000. Vol. 3. P. 249–252.
9. *Zhang F., Luo Y., Deng A. et al.* A study on structure and electrochemical properties of $(\text{La,Ce,Pr,Nd})_2\text{MgNi}_9$ hydrogen storage electrode alloys // *Electrochem. Acta*. 2006. Vol. 52. P. 24–32.
10. *Ozaki T., Kanemoto M., Kakeya T. et al.* Stacking structures and electrode performances of rare earth–Mg–Ni-based alloys for advanced nickel–metal hydride battery // *J. Alloys Compd.* 2007. Vol. 446–447. P. 620–624.
11. *Liu Y., Cao Y., Huang L. et al.* Rare earth–Mg–Ni-based hydrogen storage alloys as negative electrode materials for Ni/MH batteries // *J. Alloys Compd.* 2011. Vol. 509(3). P. 675–686.
12. *Denys R.V., Riabov A.B., Černý R. et al.* New CeMgCo_4 and Ce_2MgCo_9 compounds: Hydrogenation properties and crystal structure of hydrides // *J. Solid State Chem.* 2012. Vol. 187. P. 1–6.

13. *Shtender V., Denys R., Paul-Boncour V.* et al. Hydrogenation properties and crystal structure of $YMgT_4$ ($T = Co, Ni, Cu$) compounds // *J. Alloys Compd.* 2014. Vol. 603. P. 7–13.
14. *Tuncel S., Hoffmann R. D., Heying B.* et al. New Intermetallic Compounds $Nd_4Co_2Mg_3$ and $Sm_4Co_2Mg_3$ an Intergrowth of AlB_2 and $CsCl$ Related Slabs // *Z. Anorg. Allg. Chem.* 2006. Vol. 632. P. 2017–2020.
15. *Tuncel S., Rodewald U. Ch., Matar S. F.* et al. New Intermetallic Compounds $RE_4Co_2Mg_3$ ($RE = Pr, Gd, Tb, Dy$) – Syntheses, Structure, and Chemical Bonding // *Z. Naturforsch.* 2007. Vol. 62b. P. 162–168.
16. *Rodriguez-Carvajal J.* Recent Developments of the Program FULLPROF, in Commission on Powder Diffraction (IUCr). // *Newsletter* 2001. Vol. 26. P. 12–19.
17. *Larson A. C.; Von Dreele R. B.* General Structure Analysis System (GSAS); Los Alamos National Laboratory Report No. LAUR 86-748; Los Alamos National Laboratory: Los Alamos, NM, 2004.
18. *Yartys V. A., Gutfleisch O., Panasyuk V. V., Harris I. R.* Desorption characteristics of rare earth (R) hydrides ($R = Y, Ce, Pr, Nd, Sm, Gd$ and Tb) in relation to the HDDR behaviour of R-Fe-based compounds // *J. Alloys Compd.* 1997. Vol. 253–254. P. 128–133.
19. *Denys R. V., Poletaev A. A., Solberg J. K.* et al. $LaMg_{11}$ with a giant unit cell synthesized by hydrogen metallurgy: Crystal structure and hydrogenation behavior // *Acta Materialia* 2010. Vol. 58. P. 2510–2519.

SYNTHESIS AND HYDRIDING OF $R_4Mg_3Co_2$ ($R = Nd$ and Tb) ALLOYS

V. Shtender¹, V. Paul-Boncour², R. Denys³, I. Zavaliy¹

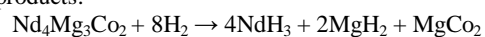
¹*Karpenko Physico-Mechanical Institute, NAS of Ukraine,
Naukova Str., 5, 79601 Lviv, Ukraine*

²*Institut de Chimie et des Matériaux de Paris Est, CMTR,
CNRS and U-PEC, 2-8 rue H. Dunant, 94320 Thiais, France*

³*Hystorsys AS, P.O. Box 45, NO-2007 Kjeller, Norway
e-mail:vitalik.shtender@gmail.com*

$R_4Mg_3Co_2$ ($R = Nd$ and Tb) alloys have been synthesized by powder metallurgy method. X-ray diffraction analysis has shown that the main constituent of the alloys is ternary intermetallic compound with $Nd_4Co_2Mg_3$ type structure (space group $P12/m1$). The Nd-containing alloy absorbs 2 wt.% hydrogen at room temperature and 1 MPa H_2 pressure. Hydrogenation leads to amorphisation of the alloy. Hydrogen desorption from amorphous product occurs at high temperatures with the most of hydrogen being released below 400 °C. Hydrogen desorption does not lead to reverse formation of the parent $Nd_4Mg_3Co_2$ compound. The main phase

observed after thermal desorption experiments (DSC/TGA and TDS) is neodymium dihydride that evidences hydrogen-induced disproportionation of the $\text{Nd}_4\text{Mg}_3\text{Co}_2$ intermetallic compound. Obtained experimental data allows us to suggest the following scheme of the disproportionation reaction with formation of amorphous products:

At similar hydrogenation conditions (25 °C, 1 MPa H_2) the Tb-containing alloy absorbs only 0.5 wt. % of hydrogen. The resulting hydride is unstable and decomposes back to the parent $\text{Tb}_4\text{Mg}_3\text{Co}_2$ compound when exposed to air.

Key words: hydrogen, magnesium compounds, rare-earth metals compounds, hydrides.

Стаття надійшла до редколегії 01.11.2014
Прийнята до друку 30.12.2014